

Що відбувається в Україні

Мирослав Попович

А що, хіба в Україні щось відбувається? Нічого, власне, і не відбувається. Посівна в Україні. Громадяни копаються на дачах, городах, ділянках. Хтось поїхав до Туреччини, хтось до Польщі, хтось до Росії, — життя йде, як завжди. Проїшли мітинги й інші акції, може, ще будуть, — як висловився керівник президентської адміністрації, покричать та й порозходяться. І це правда.

Урядова криза? Урядові кризи у нас мало не щороку, тих прем'єрів ніхто й не порахує. У Франції чи Італії бувало ще гірше. І це теж правда.

Чим цього разу викликана відставка уряду? Як сказала по телебаченню одна розумна журналістка, уряд порушив рівновагу між групами олігархів, досягнувши з такими труднощами, порушив неспровоковано, і на користь однієї з груп, а саме тієї, що представлена в ньому. І це, мабуть, правда, не важко порахувати.

Зрештою, яка криза, говорить президент? Державний механізм працює без перебоїв, накази й розпорядження, доручення й поради виконуються принаймні так само, як і раніше. Яка опозиція? Кілька десятків політичних діячів, у яких не склалося з керівною і спрямовуючою роллю. І справді, діячів небагато, й у них переважно не склалося.

Все це правда. Коли тільки почалося зі справою Гонгадзе та касетами, один молодий політолог сказав мені: «А що, власне, сталося? Нічого не сталося. Забудеться, ніби й не було». На наших очах усе відходить у минуле, слідство в глухому куті, ніхто нічого так і не знає, ніхто ні за що відповідальності не поніс і не понесе.

Нічого серйозного в нашому політичному житті не відбувається. І це свята правда, і в цьому весь жах ситуації в Україні.

В країні існує переконання, що підслуховують телефони в кого завгодно й без будь-яких санкцій, і що тут поробиш. Не дуже здивувало, що й самого президента підслуховували. Ті записи, які люди прочитали, вразили гидотним цинізмом високих владних сфер, і хотілось би, щоб це була неправда і провокація. Провокація темних сил, які раніше називались антисоціалістичними, а тепер — антиукраїнськими. Спочатку прокуратура повідомила, що так воно і є, і найнадійніша експертиза нібито встановила, що все змонтовано «по буквах». Збиралися начебто притягти до карної відповідальності майора за фальсифікацію, а Мороза за наклеп. Потім якось вийшло так, що майора звинуватили у розкритті державної таємниці. І небо не впало на наші українські голови, і не розверзлася земля під нашими ногами. Нічого не сталося.

Я не знаю, чи винен президент моєї держави хоч би непрямым чином в убивстві молодого задержаного журналіста, чи ні. Не знаю, дав

йому губернатор оту золоту акцію для діточок на спомин, чи не чув і не бачив президент зроду-віку нічого подібного. І що там було з нібито незаконними нібито прибутками одного депутата, пов'язаного з Житомиром, і його нібито подарунком вартістю в п'ять мільйонів. Знаю тільки, що ніхто не розпочав слідства в цих і подібних справах, щоб очистити керівника держави і найвищих посадовців від страхітливих звинувачень. Можливо, з правного боку це так і має бути: якщо навіть плівки справжні, вони не мають юридичної сили як доказ. Можна просто не зв'язати. Як сказав представник президента в парламенті, все одно ви нічого не вдієте. Відповідні комісії і про-

цедури не передбачені. Проте з боку політичного і морального така поведінка є цинізмом в особливо великих розмірах. І це якраз і є те, що з нами сталося, — нам усім із президентом включно плюють в очі, а нібито нічого не відбувається. Навіть втиратися не треба. Не передбачена така процедура.

І в цій атмосфері, звичній, як задушливе повітря для мешканців камери СІЗО, складається наш політичний клімат.

Вимогу президента до державних чиновників негайно звільнити призначення, якщо вони мають хоча б якусь симпатію до опозиції, сприйнято як щось само собою зрозуміле. Така вже наша політична культура.

Мені одна зарубіжна журналістка сказала: в Європі, в тому числі постсоціалістичній, немає іншої держави, де після такого скандалу все залишилося б на своїх місцях. Крім Білорусі. Не знаю, їй видніше.

Проте, хотілось би зазначити, що Україна не така вже унікальна.

Розвиток її державності має чимало аналогій і в минулому. В довоєнній авторитарній Польщі була така ніби політична партія — «Безпартійний блок співпраці з урядом», яка ставила метою групувати громадян навколо виконавчої влади (в Польщі був тоді і всевладний Головний вождь, і декоративний парламент, і конституція), боротьбу з різними можливими опозиціями, «антиполь-

ськи» спрямованими. Ця політична організація об'єднувала чиновництво й офіцерство, тобто і була *партією влади* (виконавчої, зрозуміло). В демократичних державах адміністрація має бути аполітичною, політики приходять до керма тільки на виборні посади. В недемократичних державах апарат і є політична партія. Якщо бюрократія політично орієнтована на вищі владні структури і на придушення опозицій, держава прямує до авторитаризму.

Порівняємо наш політичний побут із побутом тих держав, що народилися на посткомуністичному просторі (крім Балтії). Не може бути й мови, звичайно, про порівняння України з колишніми азіатськими радянськими республіками. Держави з культом національного батька та довічними президентами з точки зору

між нею та більшістю олігархічних кланів існує прекрасне порозуміння, той епізод структурування новообраного парламенту РФ можна було б розглядати як парадоксальний «комуно-олігархічний союз». Насправді було би помилкою вважати ті події реальним встановленням союзу бюрократії з компартією, оскільки в інтересах обох сторін тільки одне — заповнення політичної авансцени двома головними політичними гравцями, поки не здобуде монополію один.

Ситуація дуже схожа на ті зворушливі єднання наших, українських олігархів із комуністами як у справі генерального прокурора, так і у справі Ющенка. Сценарій комбінацій на президентських виборах, справді, в Україні та в Росії той самий: вивести на фінішну пряму кандидатів від партії влади й від компартії, і тоді проблему розв'язано. Насправді комуністам достатньо вивіски непримиренної захисниці інтересів знедолених і позицій другої партії, з якою мусить домовлятися будь-яка сила. Тому консенсус партії влади й комуністичної «опозиції» можливий будь-коли.

Але на цьому паралелі з Росією кінчаються.

Росія судомно зупиняє процес розвалу імперії, що в Біловезькій Пущі тільки почався. В Росії партія влади ідейно тримається на великодержавній ностальгії однієї частини населення та бажанні іншої частини здійснити кардинальні реформи праворадикальними методами, за Піночетом. Обидві ідеології не суперечать одна одній. Тому опорою Путіна є водночас і силові структури, й агресивні російські націоналісти, й цинічні олігархи, вони ж реформатори типу Чубайса. Комуністи в Росії не менш агресивно тримаються ідеології втраченої Великої Держави — СРСР, ідеології гекачепістів, яка давно набула характеру російського націоналізму. Війна в Чечні породила ті страшні терористичні вибухи, що згуртували націю навколо гасла «мочить їх в сортирах». Кого їх і як їх знайти — не важливо, аби були сортири.

Росія, як у нас колись любили говорити, — країна контрастів. Мало не весь високий інтелектуальний потенціал держави зосереджений у Москві. Майже всі гроші цієї країни (десь близько 80%) гуляють у Москві. Москва — духовний і політичний центр держави, тут зосередилася високого класу наукова, технічна, гуманітарна інтелігенція, рівень політичної культури тут незрівнянно вищий, ніж у Томську чи Владивостоку, Краснодарі чи Кінешмі, не кажучи вже про закинуті в глуху провінційну глибинку поселення. Відстала та примітивна, занедбана й нещасна провінція підпирає своїм тиском політичну еліту центру і спрощує алгоритми політичного життя. Сплески протестів демократичної громадськості найчастіше не виходять поза межі Москви, щонайбільше великих центрів.

Фото Васіля Артюшенка • © IREX Pro Media

Україна — теж країна контрастів. Дистанція між Києвом і Жмеринкою чи Конотопом залишається величезною, що, власне, типово для бідних цивілізацій; ще попереду утворення величезних урбаністичних центрів із трущобами, тяжіння населення до портових міст — все як у країнах із вузьким внутрішнім ринком, з орієнтацією на експорт, із поганою транспортною структурою та системою зв'язку. В Києві, за різними оцінками, всього близько 60% усіх грошей України. Дистанція між центрами й глибиною не така різюча, як у Росії, але й концентрація культурно-політичного потенціалу теж не така. Наші «олігархи», як іноді жартують, відрізняються від російських тим, що російські мають гроші. Мають і наші, хоча й не такі, зате наші більше залежні від держави, державної «крыши».

Але головна різниця — ідеологічна. Партія влади в Україні не має такого потужного джерела великодержавного натхнення, як у Росії. Так само й «ліва» опозиція. Ті, хто став жити гірше, ніж за радянської влади (а таких однаково багато і в нас, і в Росії), у нас свою озлобленість спрямовують не на «чорнозадих» і ще бозна кого, не на «дымокравдов»-«дерьмократов», а на саму владу, рідше — на туманно уявлюваних, нібито в усьому винних «рухівців». У Росії до ідеї Великої Держави спогади про минуле штовхають і владу, й опозицію. У нас комуністична опозиція не може поєднатися з націоналістами, як у Росії, а партія влади, з її державництвом, — аби було бажання. Колчак і Денікін були давно, а війна у волинських лісах — за життя того покоління, яке сьогодні становить комуністичний електорат. Ніколи патріоти МВД не помиряються з патріотами УПА. Партія влади (не дуже широко) жовтоблакитна, комуністи (не дуже широко) червоні.

Ці обставини роблять електоральну боротьбу та парламентські союзи в Україні цинічнішими і вульгарнішими, ніж у братній Росії.

Можна співчувати Ющенкові, можна його не сприймати як політика. Але не можна вважати нормальним, що прем'єра відправляють у відставку за те, що він не домовився з парламентськими політичними групами, керованими дуже багатими людьми. Не домовився не в політичних, а в «кадрових» питаннях! Ніхто не поставив під сумнів компетентність уряду в економічних та фінансових питаннях, за які він відповідає. І якщо можливий серйозний кандидат на щонайвищу посаду публічно, по телебаченню заявляє, що успіхами уряд Ющенка завдячує багатолітній політиці президента, а недоліки його власні, — то це справляє на публіку зворотне й досить гнітюче враження. Зрештою, невідомо, на чию реакцію розраховують промовці: публіки чи партії влади. Мабуть, усе-таки влади.

Чим же викликано таку стратегію взаємодії влади і «лівої» опозиції? Невже насправді комуністи і олігархи — просто старі та нові представники тієї ж самої номенклатури, які грають із нами в якусь дуже хитру і непорядну гру?

Взагалі кажучи, певна психологічна єдність у недолугих *колишніх*, які втратили все й нічого не здобули, крім парламентських мандатів, і везунчиків *нових*, які вчасно зорієнтувалися в ситуації, рішуче розпрощалися зі спогадами про номенклатурні розподільники й почали кувати своє щастя власними руками, по змозі використовуючи спадщину епохи діалектичного та історичного матеріалізму, — така печать спільної служби в обох груп є. Вряди-годи прорветься у когось із «нових» зневага до «чужих» дисидентських політиків з вулиці, непрофесіоналів, у яких нічого не вийшло з захопленням влади. Проте, хоч би якою політично вигідною для опозиції здавалася версія про два крила колишніх комуняк, які спільними зусиллями плюндрують Україну, вона не відповідає дійсності.

Ми всі вийшли з тієї, комуністичної епохи, і демократична незалежна Україна народжена не в повстанських боях, а шляхом розкладу і розпаду тоталітарної системи. Політичні та культурні лідери іноді вдають, нібито прийшли не з первинних організацій Компартії України, а з боївків і криївків, але це чи не найбільш цинічна неправда. На всьому обшарі колишнього СРСР спроби груп колишніх дисидентів типу Ельчибея чи Гамсахурдіа радикально змінити всю систему незмінно провалювалися, і я переконаний, що така ж доля чекала б Україну, якби чудом «Народна рада» на чолі з Чорноволом чи Лук'яненком — при всіх безсумнівних чеснотах — прийшла б до влади. Польська «Солідарність» пройшла довгий шлях політичної боротьби, польська ліва є справжньою лівою, що визріла в «ревізійністських» колах правлячої партії. Об'єктивно і незалежно від бажань політичних еліт і електоральних мас саме *сконсолідовані* уламки колишньої партократії та її *несконсолідовані* уламки, групи з «червоних директорів», голів колгоспів, керівників провінційних ланок тощо, групи, що досі перебувають у стані політичного визрівання, були єдиними реальними претендентами на владу. І можна не сумніватися, що якби «комуністам у законі» вдалося повернути владу, їхніми першими ворогами були б саме «ренегати», й однаково сумно закінчили б і Ющенко, і Плющ, і Кучма.

Як же можливі за цих умов полюбовні угоди між владою та «лівою» опозицією? По-перше, влада надзвичайно зацікавлена в тому, щоб іншої опозиції взагалі не існувало. По-друге, комуністична опозиція зацікавлена в тому ж самому, а до того ж, вона боїться справді *лівої* опозиції.

Щоб ситуація була яснішою, звернімося до ще однієї країни з жовтоблакитними кольорами, яка приблизно в один із нами час стала з аграрної аграрно-індустріальною. Швеція, ще недавно дуже бідна країна з обмеженими ресурсами, сьогодні для нас — предмет заздрощів. Ривок у майбутнє вона розпочала в тридцятих роках, коли встановила систему класового партнерства. Між лівими та правими політичними партіями Швеції завжди була домовленість у зовнішньополітичних питаннях. Політика компромісів була можливою

саме тому, що всі сторони мали основою національний інтерес *усіх шведів*.

Зі змінними успіхами у шведському суспільстві велася боротьба між різними поглядами на ринкову економіку та засоби державного впливу на неї, на конституційну та інші реформи, на систему освіти та пенсійного забезпечення, але партнери залишалися і праві, і ліві, навіть і комуністи, — оскільки стояли на ґрунті спільних національних завдань.

А в нас немає чітко зартикованого українського національного інтересу, на основі якого можливі окремі домовленості. Справжня ліва в Україні має керуватися інтересами української політичної нації як цілого, і тоді на цій базі можна сперечатися, які з пропонувананих національних проектів найбільше відповідають очікуванням соціальних груп, що за дану партію голосують. Природно, що партія, яка апелює до спогадів про щасливі часи СРСР, не може вважатися ані правою, ані лівою, — вона просто є політичним трупом, але, на жаль, живим трупом.

Як тільки партія влади отримає противників, що стоять на національному ґрунті й розрізняються лівими чи правими орієнтаціями, її життя неймовірно ускладниться. Вона муситиме вести рівноправний діалог, а не просто з державницьких позицій спростовувати демагогію. І це стосується до тієї не видної на поверхні обставини, яка істотно міняє політичний клімат.

Друга обставина пов'язана з долею демократії.

Гасла свободи й демократії не належать до найпопулярніших: свободи слова, здається, потребує лише інтелігенція. Маса радше схильна до гасел порядку. Однак, ситуація в нашій країні, як і в Росії, свідчить про несподівану симпатію широких мас до опозиційних рухів на захист демократичних свобод. У Росії боротьба НТВ за існування одержала несподівану широку підтримку чи принаймні викликала несподівану симпатію (за даними соціологів, близько третини населення, навіть і в провінційній глушині, симпатизувало цій групі незалежних тележурналістів). Хоч би як були невдоволені такими порівняннями противники нашої опозиції, я наважусь сказати, що її виступи мають спільне коріння з виступами на захист НТВ — інтелігентської опозиції. Не випадково справа Гонгадзе виявилася в центрі заворушень. За наших умов проблема демократичних свобод стала несподівано гострою і зачіпає інтереси простого люду не менше, ніж проблеми економічні.

Демократія — це не просто вибори, газети, незалежне телебачення. Це насамперед — політичний і правовий простір, тобто система, за якої кожен громадянин має можливість захистити *свої* права. Комуністичний лад не був налаштований на захист прав громадян від агресивної влади, до того ж останні десятиліття він уже був дуже корумпований. Але все-таки це була дійова система з відносно ефективними механізмами самозахисту від корупції та захисту громадян у певних рамках і за певних умов. Усі старі механізми «спра-

Бенедикт Андерсон Уявлені спільноти

Переклад з англійської
Віктор Морозов
На обкладинці використано роботу
Юрія Соломка
Київ: Критика, 2001

Праця видатного британського вченого Бенедикта Андерсона «Уявлені спільноти» справедливо вважається класичним текстом зарубіжної політології. Вперше опублікована 1983 року, вона витримала низку перевидань в англомовному світі та десятки перекладів у інших країнах.

За майже двадцять років, що минули від появи першого видання, невпізнанно змінився світ, дивовижної трансформації також зазнало й дослідження націоналізму — в методі, масштабі, довершеності й загальній кількості праць. Зміни у світі напевно спричинені Андерсоновим текстом; а от його роль у переосмисленні концепції нації важко переоцінити.

Перш ніж стати реальністю, стверджує Андерсон, нація мала бути виображеною в уяві. Сучасні нації породила цілком певна історична доба, яка вперше в історії людства зробила можливим уявити новий тип людської спільноти.

Дотепер відома в Україні лише «з чужого голосу» її критиків та коментаторів, книжка нарешті з'являється в українському перекладі.

...Національність ... так само, як і націоналізм, є культурними артефактами особливого роду. Щоб зрозуміти їх належним чином, необхідно ретельно дослідити, як саме вони виникли до історичного буття, в який спосіб змінювали своє значення протягом часу і чому нині викликають такий потужний емоційний відгук. Я постараюсь довести, що створення цих артефактів наприкінці вісімнадцятого сторіччя було процесом спонтанної дистилляції складної суміші незалежних історичних сил; проте, утворившись, вони стали «модульними», здатними, з різною мірою самоусвідомлення, до трансплантації на різноманітні соціальні терени, до того, щоб поглинати і бути поглиненими найрізноманітнішими політичними й ідеологічними утвореннями.

Бенедикт Андерсон

Видавництво
• КРИТИКА •

ведливості через райком» зруйновано, а нові перебувають у процесі становлення. Невдоволеність Європи станом демократії в Україні походить не від злої волі якихось антиукраїнських сил, а від — можливо, цілком щирого — нерозуміння владою тієї обставини, що маленька людина у нас — із європейського погляду і з погляду цієї самої людини — повністю беззахисна. Перед міліцією, ДАІ, податківцями, судами, прокурорами і так далі — все залежить від того, трапиться у владних структурах порядна людина чи мерзотник. Дрібні базарні торговці скаржаться, що легше відкупитися від рекетирів, ніж від «наїзду» міліції.

Ось чому в опозиції виявились і праві, й ліві. І хай іронізують з цього приводу її противники, більшості

людей, як мені уявляється, здається природним політичне сусідство Юлії Тимошенко з Хмарою та Морозом і неприродним чи радше цинічним — сусідство панів Волкова чи Суркіса з товаришами Симоненком та Крючковим.

Успіхи опозиції залежатимуть від того, наскільки вона збереже цей імідж надпартійного «борця за правду». На жаль, уже вимальовуються спроби видати за інтереси опозиції окремі партійні політичні й особисті («кадрові») інтереси її учасників. Якби я був «партією влади», я би щедро платив і тим ентузіастам, що влаштували бійку на Банковій, і тим політикам, що на сторінках газети «Час» міркували про склад тіньового уряду Ющенка. Щоб задовольнити партійні апетити, треба спочат-

ку виграти вибори. Впевненість деяких опозиційних лідерів у тому, що вони негайно переможуть, якщо тільки піде у відставку Леонід Кучма, принаймні наївні.

Проте поява опозиційного руху, в центрі уваги якого — механізми захисту прав та свобод і маленької, і великої людини, знову ж таки ускладнює завдання партії влади, бо предметом критики стала ахіллесова п'ята нинішньої української державності — розбудова демократичних інститутів. Що помітили й наші громадяни, і європейська спільнота — й чого не помітили автори численних багатослівних праць про «розбудову держави».

Процес, як кажуть, усе-таки пішов. Глибинні зміни є, і вони, на мою думку, дуже серйозні. Просто полі-

тикум влаштований так, що він реагує на глибинні зміни дуже слабо та ще й зовсім неадекватно.

Я не сказав нічого про економіку. Про ту депресивну економіку, яка нібито й породжує всі проблеми. Думаю, вона їх тільки незмірно загострює. Остання надія тих, хто хотів би зберегти вульгарні й примітивні алгоритми влади, — на стихійне покращення економічної ситуації, на криву, яка все вивезе. Дуже в цьому сумніваюсь. Наша економіка не має тих ринкових механізмів, які на Заході після очисної кризи змушували господарство підніматися. Чи вистачить у влади компетентності й сил, щоб вивести нашу економіку з ями, — невідомо. Досі переважно не вистачало.

І тому в Україні досі нічого не відбувається. □

Політика vs Історія між Сходом і Заходом

Даніель Бовуа

1.

Для історика Центрально-Східної Європи запитання «чого не знає історична наука?», в сенсі «що там від нас приховують?», звучить майже кумедно. Триумф фальсифікацій та маніпуляцій упродовж десятиліть, ба навіть століть, у цій частині світу видається настільки очевидним, що розмова про перекручення та замовчування зводиться до вправи з налізування прикладів. Для початку на підставі декількох із безлічі аргументів можна легко показати, що придушення історичного пізнання хоч би у XX столітті виявилось вельми успішним. «Інша Європа» подає чимало карикатурних прикладів, що вражають незапам'ятною тенденцією влади спиратися на начебто об'єктивні та незмінні знання. Росіяни, поляки, українці та й інші народи опрацювали варіанти давнішого чи ближчого минулого, зумовлені лише часом, місцем і політичною владою. У намаганні підігнати факти під телеологічні візії вони послуговувалися найгіршими засобами. «Пригнічення історії» в цих країнах розвинулось настільки, що тут цілком доречне поняття «тоталітаризм», яке застосовують щодо держави. Адже, прагнучи легітимізувати історію, політика витворила різні «канони», котрими послідовно, часто показово витісняла, навіть забороняла й тавбувала раніші переконання.

Можна було б очікувати, що з падінням радянського тоталітаризму зникнуть і застосовувані ним методи. Здавалося незаперечним, що окремий дослідник спроможний висувати плідні ініціативи й руйнувати найміцніші каркаси, відкриваючи «істини», про які всі забули чи яких

Подається з незначними скороченнями за публікацією: «Les tentatives du politique pour faire obstacle à la connaissance historique sont-elles illusoires?» у збірнику *Qu'est-ce qu'on ne sait pas en histoire?* — Paris, 1998. Переклала з французької Зоя Борисюк.

Альфред Кубін. Демагогія, 1939

досі не уявляли. Але саме тут і криється ілюзія, котру історія засвідчує на кожному з крутих віражів. Тож нині слід задуматися, чи такі «нові істини» позбавлені політичного підґрунтя й чи не будуть вони небажаними для тієї чи тієї влади або небезпечними для громадянського миру, тобто для політики. Либонь, Франція, яка й через півстоліття відчуває небезпеку висвітлення деяких темних сторін періоду Віші, здатна вповні зрозуміти, наскільки недосяжна вимога «чистої правди». Чи маємо інший вихід, аніж без компаса та припасу кинути слідом за англосаксонськими деконструкціоністами у животворність всеосяжного сумні-

ву, властивого Вольтеру та Камю, аби взяти на себе відповідальність за нашу абсурдність?

2.

Історія чехів і поляків, яку загарбники чи прибульці зводили нінащо, спотворюючи або просто заперечуючи на користь історії «панівного народу», зазнала політизації вже на початку XX століття. Німецька та російська історіографії не були схильні визнавати минуле «неісторичних» народів. Kulturkampf, з одного боку, та русифікація — з іншого, вислід столітнього всебічного нищення культури, зокрема, повна ліквідація вищої

освіти польською та чеською мовою, виявились дуже ефективними механізмами асиміляції, врівноваженої хіба що дозволом Австрії навчатися польською мовою в Краківському університеті та ще можливістю здобути освіту приватно чи за кордоном. Цим користувалися непохитні оборонці національної історії, котра, як і належить контркультурі, геть в усьому протистояла історії офіційній. Отже, у спостерігача, який прагне зберегти «нейтралітет» чи знайти «істину» non varietur, такі радикально відмінні постулати не можуть не викликати сумнівів. Польській історіографії, породженій фрустрацією, важко було уникнути національного мазохізму чи, навпаки, уславлення мучеництва з неодмінним прометеїзмом і месіанізмом.

Приклад, узятий із підручника російської історії Сергія Платонова (1898), найпопулярнішого в царській імперії, показує, як великоросійська ідеологія трактувала поділи Польщі кінця XVIII сторіччя, обґрунтовуючи російську анексію. Молодих росіян учили — і впродовж XX століття ці аргументи ще не раз стануть у пригоді: «розбещена» шляхта зневажала права людини, зокрема православних, які повсякчас наражалися на «прояви сваволі й жорстокості», «ніде не знаходячи захисту від несправедливого гноблення й переслідування», отож Катерина II змушена була втрутитись у справи своїх сусідів-поляків, бо дехто з них просив покласти край «анархії» в їхній країні. Через 125 років після Вольтера, який за певну винагороду схвалював цариціні «армії миру», Платонов без жодного аналізу політичних обставин виправдовує арешт «заколотників» Барської конфедерації, які виступили проти Росії, та військову окупацію задля приборкання повстанців. П'ятисторіковий опис одного з найскандальніших загарбань новітніх часів російський історик завершує фальшиво-наївним поясненням: встановлення миру заслуговувало, мовляв, «компенсації